

НЕВИЦЬКА ІРИНА ПАВЛІВНА
(1886-1965)

Однією із найвідоміших представниць серед жінок міжвоєнного Закарпаття, громадсько-політичним і культурним діячем була Ірина Павлівна Невицька (дівоче прізвище Бурик). Вона народилася 10 грудня 1886 р. в с. Збудська Біла, що на території сучасної Східної Словаччини. Початкову та горожанську освіту І.Невицька отримала в Сабинівській школі. У 1903 р., навчаючись у Пряшівській учительській семінарії, вона вийшла заміж за відомого греко-католицького священника, культурно-громадського діяча Омеляна Невицького, який через урядові переслідування був змушений у 1922 р. емігрувати до Сполучених Штатів Америки. Ще раніше, у 1918 р., це подружжя стало одним із організаторів Руської Народної Ради у Старій Любовні [939, С.139].

Залишившись із дітьми на батьківщині, Ірина Невицька активно прилучилася до громадсько-політичного життя регіону. Більше того, вона зуміла зорганізувати місцеве жіноцтво, залучаючи його до різнопланових громадських, а згодом і політичних акцій. Саме вона очолила патріотично настроєний жіночий рух в Закарпатті у 20-30-х рр. ХХ ст. У 1922 р. І.Невицька, разом з іншими жінками-активістками, створила Союз руських жінок Пряшівщини й регулярно проводила виставки українського народного мистецтва, була щирим меценатом багатьох подібних акцій. Крім того, упродовж 20-30-х рр. вона вела широку пропагандистську діяльність, організовувала театральні гуртки, недільні школи, курси лекцій тощо [661, С.184].

Ірина Невицька плідно співпрацювала з «Просвітою», як активна просвітянська діячка брала участь майже у всіх важливих культурно-просвітянських заходах, що проводилися цією громадською організацією. У 1930 р. вона заснувала «Просвіту» у Пряшеві. Згодом стала ініціатором створення при осередках «Просвіти» жіночих секцій, що неабияк сприяло залученню жінок до громадсько-політичного життя в краї. Зокрема, у 1932 р. в Ужгороді вона заснувала секцію «руського жіноцтва». Велику організаційно-пропагандистську роботу І.Невицька провела під час підготовки та проведення у 1934 р. Жіночого Конгресу [167, С.115].

Окремою сторінкою її життєвого шляху є політична діяльність. Особливий внесок до історії політичного розвитку Закарпаття І.Невицька зробила безпосередньою участю в організації та діяльності Української Селянської Партії (УСП), яка існувала упродовж 1935-1938 рр. Той факт, що вона перебувала серед керівників політичної організації, вивів її в ранг першої в історії Закарпаття жінки-політика, партійного лідера. Саме у цей час УСП поповнила закарпатський політикум своєю гострою українсько-радикальною позицією [39, С.140].

Ірина Невицька була співредактором партійного друкованого органу

«Народня сила», неодноразово виступала з цікавими політичними та публіцистичними статтями, які подекуди носили критичний характер, містили глибокий аналіз політичного розвитку регіону. Як здібний журналіст І.Невицька співпрацювала з багатьма періодичними виданнями. Упродовж 1931-1932 рр. вона була редактором газети «Слово народа», друкувалася в Календарях «Просвіти», журналах «Пчілка», «Наш рідний край», газетах «Свобода», «Нова свобода» тощо. Ірина Невицька була автором окремих видань: «Правда побідила» (1925 р.), «Дарунок» (1929 р.), «Князь Федір Корятович» (п'єса) та ін. Її літературна діяльність сприяла популяризації української культури і мови [1019, С.494-495].

Свою політичну кар'єру Ірина Невицька продовжила в часи національно-визвольних змагань за незалежність Карпатської України. Як член Першої Руської (Української) Центральної Народної Ради брала активну участь у процесі української національної консолідації в 1938-1939 рр. У дні становлення Карпатської України І.Невицька стала членом партії УНО. Брала безпосередню участь у підготовці та веденні виборів до Союму Карпатської України. Зокрема, вона звернулася із закликом до жінок краю голосувати на виборах за список кандидатів від партії УНО [939, С.140].

Після окупації Карпатської України угорськими військами І.Невицька повернулася у Пряшів. У Словаччині вона проживала до своєї смерті — 21 листопада 1965 р. Таким чином, Ірину Невицьку можна назвати найвідомішою представницею жіночого національно-культурного та громадсько-політичного руху Закарпаття 20-30-х рр. ХХ ст.

НЕВИЦЬКИЙ ОМЕЛЯН (1878-1939)

У 1918-1919 рр. серед політичних діячів краю чітко визначилися кілька політичних орієнтацій, одною з яких була народовецька, українська, що свідчило про бажання наших краян возз'єднатися з великим українським народом. Активними борцями за приєднання до України виступали брати Юлій та Михайло Брацайки, Степан Клочурак та багато інших. Однак при розмовах про цей час чомусь постійно відсувається на задній план о.Омелян Невицький, а саме він був чи не найенергійнішим культурним і громадським діячем у краї. Це ні для кого у той час не було таємницею. Кореспондент галицького журналу «Літопис Червоної Калини» писав: «...першим, що зачав цю організаційну працю, був о. Еміліан Невицький, парох із Уяка Спішської землі, тобто з тої країни наших земель, що висунулась найдалі на захід, бо під самі майже Татри...».

Ким же був Омелян Невицький? Народився 1878 р. в селі Єдльова, у Шаришській землі, в сім'ї священика. За сімейною традицією Омелян теж обрав батьківську професію. Після закінчення Пряшівської та Будапешт-

ської богословських семінарій здобув також диплом Будапештського університету. Отже, був він високоосвіченою людиною свого часу. У 1903 р. вже будучи викладачем Пряшівської учительської семінарії, О.Невицький одружився. Ірина — відома закарпатська письменниця, авторка збірок «Правда побідила», «Дарунок», «Пригоди Матія Куколки» — стала його надійним супутником у житті. Після висвячення на греко-католицького священника О.Невицький отримав парафію в селі Уяк Спішської землі.

На час розпаду Австро-Угорщини О.Невицький — сформована і зріла особистість. Невідомий автор, що виступав під псевдонімом «Ортоскоп», писав у 1924 р., що Невицький «пішов за гаслом злуки з Україною, яке лунало серед широких мас на Підкарпаттю, в коротшім часі об'їхав сам багато сіл та приготував їх до окружного з'їзду, знехтувавши накази свого єпископа Новака, мадярського патріота». З ініціативи О.Невицького 8 листопада 1918 р. в Любовні (Спішська земля) була утворена Руська Народна Рада, Головою обрано о.Михайла Михалича, Невицький став провідником. На яких позиціях стояла Рада, а також коротку її історію Невицький описав 8 вересня 1921 р. в листі до Ф.Заплетала: «Наша Рада стояла непохитно на основі самоопределенія народів, жадала на всю етнографічну територію Подкарпатської Руси полну національно-политичну свободу. З мадярами не мали ни найменшого контакту... Прото видано протест».

19 листопада 1918 р. Руську Народну Раду перенесено до Пряшева. Першим головою обрано Антона Бескида, другим о.Михайла Михалича, а О.Невицький залишився провідником. Важко погодитися з сучасним зарубіжним дослідником П.Р.Магочієм, що у Пряшеві «лідером був уже не Невицький, а Бескид зі своїми прихильниками». В уже названому листі О.Невицький констатував, що в той час було «подержано несколько організуючих віч: в Бардисвах, в Свиднику, в Межилаборцах и в Гуменном. Серед народу збуджувалося заінтересовання до народного діла. Одушевлення селянов було незвичайно велике не только в Спишу, в Шаришу и в Земплині, але и в найдальших закутках Марамороша... Большинство народу стояло тогди за Україну». Отже, з обранням головою А.Бескида орієнтація Руської Народної Ради зовсім не змінилася. Тільки наприкінці січня 1919 р. Пряшівська Рада прийняла рішення про приєднання до ЧСР на правах автономії. У травні 1919 р. таке рішення прийняла ЦРНР. Правдива історія Пряшівської Ради, на думку О.Невицького, є «для нас, русинов, дуже важною й корисною». О.Невицький був також одним з ініціаторів заснування Закарпатського крайового товариства «Просвіта».

Така яскраво виражена українська орієнтація О.Невицького в 1918-1919 рр. була не до вподоби чехословацьким властям. На нього почали зводити наклепи. «Наклеветано, — писав сучасник, — что Невицький мадярську політику робить, что гроші достає і т.д. Но войско, котре найстрогіше перевело ревизию, не нашло й найменшого мадяронизма и

сказало: Ви мусите мати великих ворогов...». Безперечно, важко було працювати в такій обстановці. Крім цього, Невицький швидко переконався, що Прага не збирається у найближчому часі виконувати свої зобов'язання щодо надання краю автономії. Тому він, як і Григорій Жаткович, у 1922 р. назавсім емігрував до США. Але й там мужній патріот не припинив боротьби. Відомий словацький історик Іван Ванат писав, що в американській пресі Омелян Невицький критикував чехословацький уряд за невиконання взятих на себе зобов'язань. Він проводив активну діяльність серед емігрантів.

У США О.Невицький став священником Пітсбурзького руського екзархату, а коли у Карпатській Україні відбувалися державотворчі події 1938-1939 рр., взяв у них активну участь, як організатор заходів підтримки. Відомий зарубіжний дослідник Петро Стерчо відзначав, що за допомогою ОДВУ представники української еміграції в США організували Комітет Оборони Карпатської України, який очолив Омелян Невицький. Цей Комітет видавав відозви, влаштовував віче. На одному з них О.Невицький закликав: «Виконаймо обов'язок супроти свого народу і своєї Вітчизни. Не розбиваймося на різні партії і групи, але вступаймо всі до одного єдинонаціонального табору, під один провід». Таким залишився О.Омелян Невицький до останніх днів свого життя (*номер 1939 р. — М.В.*) — патріотом, поборником Соборної, незалежної України.

ОЛЬЖИЧ ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (1907-1944)

Карпатська Україна постійно відчувала моральну і матеріальну підтримку українців, які проживали в Східній Галичині, різних країнах світу. Уже з часу надання краю автономних прав (*жовтень 1938 р. — М.В.*) у Карпатській Україні з'явилася велика кількість членів Проводу Українських Націоналістів, який очолював Андрій Мельник. На Закарпаття прибули і активно включилися в роботу на різних ділянках суспільного життя М.Колодзінський, З.Косак, Р.Шухевич, В.Курманович, Є.Врецьона, Ю.Лопатинський, В.Петрів та ін. Одним із перших з'явився в Карпатській Україні Олег Кандиба, більш відомий під псевдонімом Ольжич, який тут виконував функції керівника культурної референтури Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Ті нечисленні документи, які вдалося розшукати у фондах Державного архіву Закарпатської області, свідчать про велику активність О.Ольжича в культурному житті краю. Він був одним з ініціаторів створення «Летючої Естради» — організації, яка відповідала за пропаганду національно-визвольних ідей серед місцевого населення. З ініціативи О.Ольжича, У.Самчука, Ю.Горліса-Горського, В.Гренджі-Донського, І.Рошка-Ірляв-